

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Aleksandra Wójtowicz

Aleksandra Wójtowicz w rozprawie doktorskiej *Przestrzeń w „Oziminie”, przestrzeń „Oziminie”* Wacława Berenta formułuje tezy dotyczące nowego spojrzenia na problem przestrzeni w twórczości Berenta. Praca jest polemiką z tezami badaczy, którzy wskazywali na niemożność odtworzenia przyległości miejsc, labiryntowość i brak logiki przestrzennej w powieści. Autorka przyjmuje trzy sposoby rozumienia przestrzeni: 1) warszawski kontekst przestrzenny z czasów powieści, 2) przestrzeń wykreowana w dziele, 3) przestrzeń kompozycji: wskazanie na obecność założeń gatunkowych fugi w dziele literackim oraz wskazanie na ewolucję tekstu publikowanego w kolejnych edycjach powieści.

Aleksandra Wójtowicz dowodzi, że przestrzeń powieściowa jest precyzyjnie zaplanowana i stanowi element porządkujący w dziele. Analizuje ją w oparciu o plan domu oraz o plan miasta. Autorka wskazuje na konieczność podziału na przestrzeń mentalną i realną w powieści.

Pośród innych propozycji obecnych w pracy należy wymienić: odtworzenie warszawskiego kontekstu przestrzennego z okresu około 1904–1910 roku; wskazanie na budowanie przez Berenta symboli za pomocą przywoływania semantyki realnie istniejących fragmentów Warszawy; wyróżnienie obok istniejących perspektyw naziemnej i podniebnej także perspektywy pośredniej, którą autorka określiła „perspektywą okna”; dostrzeżenie występowania w powieści elementów symultanizmu; wskazanie na występowanie w powieści chwytu literackiego, który autorka określiła „retrospekcją wyjaśniającą”; wskazanie na dodatkowe znaczenie figury koła i jego związku z poszukiwaniem przez Berenta wzorca wspólnoty.

Wójtowicz proponuje spojrzenie na *Oziminę* Berenta jak na dzieło, w którym pisarz zastosował schemat gatunkowy utworu muzycznego i stworzył fugę literacką. Swoje stanowisko prezentuje w oparciu o ilustrację prowadzenia głosów w dziele muzycznym na przykładzie fugi Jana Sebastiana Bacha, a następnie tworzy schemat prowadzenia głosów obecnych w powieści. Autorka wskazuje także na zmiany wprowadzane przez Berenta podczas przygotowania do druku powieści w kolejnych edycjach w latach 1909, 1924, 1933. Problem ilustruje za pomocą zestawień zaprezentowanych w wypisach i tabelach. Modyfikacje w obrębie powieści Wójtowicz tłumaczy zmianą warunków społeczno-politycznych, w jakich pisarz przygotowywał kolejne edycje *Oziminie*. Autorka dowodzi, że trzecia edycja powieści nie jest poprawionym wznowieniem drugiej edycji jak przyjęto, ale

wskazuje, że Berent powrócił do pierwszego wydania w latach trzydziestych XX wieku oraz, że w odmiennej sytuacji politycznej wprowadził w tej edycji cięcia związane z dezaktualizacją niektórych wątków.

Aneks do części pierwszej pracy zawiera szkic domu Niemanów, sporządzony przez autorkę w oparciu o analizę powieści oraz wypis, ukazujący początki i zakończenia scen. W aneksie do części drugiej umieszczono plan miasta z 1909 roku. W aneksie do części trzeciej czytelnik znajdzie wiersze, które zostały usunięte przez Berenta z kart powieści.

Pośród głównych założeń metodologicznych należy wymienić geokrytykę – metodologię literaturoznawczą zdefiniowaną przez Bertranda Westphala, jej prekursora i autora manifestu *Pour une approche géocritique des textes*. Prowadząc badania interdyscyplinarne autorka sięga do prac z zakresu architektury, urbanistyki, historii, historii techniki, varsavianistyki i kartografii. Wójtowicz wykorzystuje także założenia literackiej kartografii i sięga do prac, których autorem jest między innymi Franco Moretti. W części poświęconej kompozycji dzieła autorka sięga zarówno do pracy Michaiła Bachtina, jak i do nowszych ujęć, związanych z komparatystyką interdyscyplinarną i badaniem muzyczności literatury.

Metodologia badań opiera się na połączeniu tradycyjnych ujęć z nowymi propozycjami, związanymi ze zwrotem topograficznym oraz na połączeniu warsztatu edytora naukowego z pracami interpretatora. Podstawę metodologiczną stanowi ujęcie, które sformułował Edwarda W. Soja. *Thirdspace* w dysertacji pełni dwojaką rolę – Aleksandra Wójtowicz sięga po tę kategorię zarówno w toku interpretacji dzieł Berenta, jak i projektując trójdzielny schemat rozprawy.

Doctoral Dissertation Abstract

Aleksandra Wójtowicz

In her doctoral dissertation “Przestrzeń w *Oziminie*, przestrzeń *Oziminy* Waława Berenta” [Space in Waław Berent’s *Snowy Crop*. *Snowy Crop*’s space] Aleksandra Wójtowicz advances her theses about a new outlook on the issue of space in Berent’s novel. Her dissertation polemicalises with other scholars’ theses that the location of the places described in *Ozimina* cannot be reconstructed and that the novel resembles a labyrinth and lacks spatial logic. Wójtowicz understands space in *Ozimina* in three different ways: 1) as the spatial context of the-then Warsaw, 2) as the space created in the novel, 3) as the composition space: she argues that this novel bears resemblance to the fugue and she describes the evolution of its text published in the different editions.

According to Wójtowicz, the novel’s space was carefully planned and it plays an ordering role. Analysing the space on the basis of the layout of the house and the city map, Wójtowicz argues that it must be divided into the mental one and the real one.

In her dissertation Wójtowicz also recreates the spatial context of 1904–1910 Warsaw and analyses the symbols constructed by using the semantics of the actual fragments of Warsaw. She also proposes a new perspective — the ‘window perspective’ — as the third one aside the overground and the aerial ones. In Berent’s novel Wójtowicz also discerns elements of simultaneism and the use of a literary device she calls ‘clarifying retrospective’. Finally, she also writes about the additional significance of the figure of the circle and its connection with Berent’s search for a community model.

Wójtowicz also argues that Berent’s *Ozimina* should be analysed as a literary fugue — a literary version of the musical genre of the fugue. She presents her point of view by illustrating how voices are conducted in a musical composition (here, Jan Sebastian Bach’s fugue) and then showing the ways in which voices are conducted in the novel. This dissertation also discusses the changes introduced by Berent during the preparation of his novel for printing (1909, 1924, and 1933 editions), illustrating the differences with excerpts and tables. Wójtowicz explains the modifications in the novel in terms of the change in the socio-political situation in which the author worked on the different editions of *Ozimina*. Contrary to the accepted belief, the third edition of the novel is not a new corrected edition of the second one. Instead, in the 1930s Berent apparently returned to the first edition, making cuts as some of the threads had lost their timeliness in the new political situation.

The appendix to the first part of the dissertation contains a sketch of the layout of the Niemans' house, drawn by the author on the basis of her analysis of the novel, and also a list of beginnings and endings of the individual scenes. The appendix to the second part is a map of 1909 Warsaw, while the appendix to the third part contains poems removed by Berent from the novel's pages.

One of the main methods of literary analysis used by Wójtowicz is geocriticism, defined by Bertrand Westphal, its precursor and author of the manifesto *Pour une approche géocritique des textes*. In her interdisciplinary analysis Wójtowicz uses works about architecture, urban planning, history, history of technology, Warsaw studies, and cartography. She also makes references to literary cartography, for instance, Franco Moretti's works. The part of the dissertation devoted to *Ozimina*'s composition contains reference not only to Mikhail Bakhtin's work, but also to newer works about interdisciplinary comparatistics and research on literature's musicality.

The methodology of Wójtowicz's research is based on a combination of traditional approaches and new propositions connected with the topographic turn and also combination of scientific editing combination with interpretation. The methodology of this dissertation is based on a term coined by Edward W. Soja — thirdspace, which plays two roles in this text, as Aleksandra Wójtowicz uses it not only to interpret Berent's works, but also to plan the three-part composition of her dissertation.